



Ahmet Usta, *Hilal ile Haç Arasında Hayatlar Ortaçağ Akdenizi'nde Ticaret ve Tüccarlar*,

İstanbul: İletişim Yayınları, 2022, 9789750532597, 272 s.

Serdar Yılmaz*

Akdeniz tarihi dünyada oldukça yaygın bir çalışma sahasıdır. Dr. Ahmet Usta *Hilal ile Haç Arasında Hayatlar Ortaçağ Akdenizi'nde Ticaret ve Tüccarlar* adlı eseriyle Türkçe literatüre büyük katkı sundu. Yazarın doktora tezine dayanan eser Geç Orta Çağ Akdeniz tarihi çalışmalarına diplomatik ve ticari rolüne değinerek büyük katkıları olmuştur. Eser, dönemin üç büyük gücü olan Memluk Sultanlığı, Doğu Roma İmparatorluğu ve Kilikya Ermeni Krallığı arasındaki ilişkileri ele almaktadır. Üç krallığın yanı sıra İtalyan şehir devletleri olan Venedik, Pisa ve Cenova tüccarlarının da faaliyetleri hakkında detaylı bilgi vermektedir. Usta, bu dönemde (1260-1291) sınırların sürekli değişmesi, savaşların devam etmesi ve ticaretin aksamaması için gerekli olan ordunun ekonomik olarak beslenmesi gerektiğini vurgular. Memluklerin bu dönemde bunu gerçekleştirmek için hayati öneme sahip olan köle, kereste ve demir ticaretinin nasıl yürütüldüğünü analiz etmektedir. Bu ticaretin papalar tarafından engellenmeye çalışıldığını ve tüccarların ambargo uygulamalarını nasıl aştıklarını anlatır.

Usta, kitabında farklı bir yöntem kullanmıştır. Kullandığı yöntemle dönemin kaynaklarını araştırmış ve eylemlerin nasıl kurgulandığını anlamaya çalışmıştır. Kaynaklarda kullanılan belgelerin günümüze kadar nasıl kaydedildiği ve günü-

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Enstitüsü, Samsun/Türkiye, serdarr.yilmaz@outlook.com, orcid.org/0009-0004-9052-623X.

müz literatürüne nasıl geçtiğini sorgulanmıştır. Örneğin, Latin kaynaklarında geçen kelimelerin (Sarazen, sahte Hristiyanlar) ticaretin yasaklanmasına rağmen nasıl gizlendiğini incelemiştir. Ayrıca Müslüman tüccarlar gibi genel olarak adı geçen grubu diğer dönem kaynaklarıyla karşılaştırarak kim olduklarını bulmaya çalışmıştır. Bu sayede tüccarların kimliği, ticari faaliyetleri ve nerede buldukları hakkında detaylı bilgi verilmiştir.

Yazar, eserinde sadece Müslüman tüccarlar olarak anılan grubu bu şekilde geçiştirmekle yetinmemiş ve Müslüman tüccarları kendi içinde incelemiştir. Yahudi ve İtalyan tüccarların imtiyazlarını dönemin kaynaklarıyla detaylıca ele almıştır. Memluk Devleti'ndeki tüccarların hepsini ayrı gruplar halinde ve ticari faaliyetlerini, imtiyazlarını anlatmıştır. Usta, bu araştırmalarını noter kayıtları, kronikler, şikâyet mektupları ve günümüz kaynaklarıyla desteklemiştir. Bu sayede dönemin ticaretini detaylıca ele almıştır. Bu eserde, birçok sosyal bilimler çalışmalarında olduğu gibi belge analizi yöntemi kullanılmıştır. Yazarın ana kaynaklarla beraber ulusal ve uluslararası literatüre hâkim olduğu görülmüştür.

Kitap, giriş ve sonuç bölümleri dışında üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde (s. 21-68) Orta Çağ'da Levant bölgesi ticaret tarihine dair modern anlayışın oluşmasında belirleyici olan Heyd, Ashtor, Labib ve Jacoby gibi tarihçilerin yaklaşımları tartışılmıştır. Müellif, bahsi geçen yazarların genellikle batı merkezli olarak tarihi yazdıklarını veya Yahudi tüccarların üstünlüklerine odaklandıklarını belirtir. Müslüman tüccarların buradaki rolünün ihmal edildiğini veya tam olarak anlatılmadan geçiştirildiklerini anlatır.

Kitabın birinci bölümünde (s.69-140), 13. yüzyıldaki siyasi dönüşümler ve ticarete yön veren gelişmeler ele alınmıştır. Usta, bu bölümde Memluk Devleti'ndeki temel ticaret merkezlerini (İskenderiye, Kahire ve Dimyat) ve ticari faaliyet gösteren tüccar gruplarını ayrıntılı olarak tanıtmaktadır. Müellif, Memluk ticaretini yöneten grupları ayırmış ve onları detaylıca ele almıştır. Köle ticareti için kaynak sayılabilecek olan Altın Orda Hanlığı'nın yanı sıra Hindistan, Çin ve Kızıldeniz ticaretini Kahire'ye taşıyan Karimi tüccarlarını anlatmıştır. Ayrıca Akdeniz'de aktif olan İtalyan şehir devletlerinin tüccarları, Doğu Romalı tüccarlar ve Memluk tüccarları detaylıca sınıflandırılmış ve hepsinin nerelerde aktif oldukları belirtilmiştir.

Usta, ayrıca bu bölümde Doğu Akdeniz bölgesinin sosyopolitik alt yapısını ve ticareti etkileyecek siyasi gelişmeleri ele almıştır. Selahaddin Eyyubi'nin Kudüs'ü fethiyle birlikte 12. yüzyılın sonunda bölgede oluşan durumları incelemiştir. IV. Haçlı Seferi, Konstantinopolis'in Latin işgali ve buradaki ticaretin doğuya kayması, ardından gelen Moğol istilası ile Memluk Devleti'nin kurulmasını de-

taylıca anlatır. Yazar, bu gelişmelerin Doğu Akdeniz ticaretinin nasıl olumlu veya olumsuz etkilediğini açıklamaktadır.

Birinci bölümün bir alt başlığı olan *Memluk ülkesinde ticaret merkezleri, şehirler ve limanlar* (s.102-110) adlı kısım, Orta Çağ Akdeniz tarihini doğu tarihinden değerlendirmektedir. Orta Çağ Akdeniz tarihi 12. ve 15. yüzyıllar arasında genellikle batı kaynakları tarafından ele alınmaktaydı. Usta, bu durumu tersten değerlendirmiş ve Doğu Akdeniz'in sahibi Memluk Devleti'nin ticari gücünü ele almıştır. Memluk ticareti doğudan kervanlarla veya Kızıldeniz üzerinden ticari filolar sayesinde Mısır ile Suriye'ye ulaştığını anlatmaktadır. Memluk ticareti doğudan gelen emtialar sayesinde Akdeniz ticaretine büyük katkı sağlamaktaydı. İtalyan tüccarların Levant'a gelmesi ve şehir devletlerinin tüccarlarının Akdeniz ticaretini domine etmeye başlamasıyla buradaki Müslüman tüccarların etkisinin azaldığını belirtmektedir. Memluk ticareti İtalyanlar ve daha sonrasında Katalanlar için açık bir pazar haline geldiğini vurgular. Bu sayede Memluk ticaretinin zayıfladığını ve İtalyanların Mısır ile Suriye üzerinden gelen doğu mallarını kolayca erişebilmelerine olanak sağladığını belirtmektedir.

Kitabın ikinci bölümü (s. 141-186), dönemin diplomatik ilişkilerine odaklanmaktadır. Usta, Memluklerin erken dönem diplomatik faaliyetlerinin (1260-1291) temel amacı olarak ticaret yollarının güvenliğini sağlamak ve askeri/stratejik ihtiyaçlarını karşılayacak ittifaklar kurmak olarak değerlendirmiştir. Doğu Roma- Memluk ilişkilerinde Karadeniz'den gelen kölelerin boğazlardan güvenli geçişine izin verilmesi ve diplomatik faaliyetlerin Altın Orda ile denge kurma çabasıyla paralel ilerlemesi vurgulanmıştır. Kilikya Ermeni Krallığı ile diplomatik ilişkiler genel olarak askeri seferlerin ardından bir barış anlaşmasıyla sağlanmıştır. Bu anlaşmalarda Memluk tüccarlarının can ve mal güvenlikleri her zaman ön plana çıkarılmıştır.

Bu bölümde yer alan diplomatik ilişkiler detaylıca ele alınmıştır. Örneğin, Memluk Sultanı Kalavun ile Doğu Roma İmparatoru Mikhail Palaiologos arasında 1281 yılında yapılan anlaşmanın önemi vurgulanmıştır. Bu anlaşmanın Memluk Devleti'ne Altın Orda Hanlığından gelen kölelerin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. İki devlet arasındaki anlaşmanın diğer bir ayağının Konstantinopolis'ten geçtiğini önemle anlatır. Usta, Memluklerin Doğu Akdeniz ticaretinde aktif olmaları için, diplomatik ilişkilerinin de önemli olduğunu belirtmektedir.

Bu bölümün önemli bir alt başlığı ise, papalar öncülüğündeki korsanlık faaliyetleri ve Memluk Devleti'ne uygulanan ticari ambargolardır. Usta, Papaların özellikle silah ve gemi yapımında kullanılan demir, kereste ve köle ticaretini yasaklama çabalarına rağmen, Memluk Devleti'nin ticareti her zaman canlı tut-

mak için önlemler aldığını belirtmektedir. Limanlara yönelik korsan saldırılarına (Benedetto Zaccaria örneği) karşı tazminat alma ve misilleme yapma yoluna gidildiği belirtilmektedir. Ambargoların özellikle Papalık, Akka'nın 1291 yılındaki fethinden sonra köle, kereste ve demir gibi stratejik emtiaların satışını yasaklamıştı. Ticaret artık resmi olarak değil, Kıbrıs ve Kilikya limanlarından gizlice yapılacaktır. Yazar bunu detaylıca ele almaktadır.

Kitabın üçüncü bölümü (187-238), eserin ana konusunu somut örneklerle destekleyen kısımdır. Usta, Memluklerin Doğu Roma ve Kilikya Ermeni Krallığı ile ticaretinde aktif rol oynayan tüccar gruplarını ve tüccarların papalık yasaklarını aşmak için uyguladıkları yöntemleri incelemiştir. Müellif burada özellikle, Latin noter belgelerinde yasaklı ürünlerin ihracında gizlenmesi için kullanılan Latince kalıplara dikkat çekmektedir. Bu gizlilik, özellikle Kilikya Ermeni Krallığı'nın limanı olan Ayas üzerinden Dimyat ve İskenderiye limanlarına taşınan kereste ile demir ticaretinde açıkça bellidir. Bu belgelerden, İtalyan tüccarlarının bireysel kazançları için yasaklı emtiaların ticaretine devam ettikleri anlaşılmaktadır.

Bu bölüm Memluk Devleti tüccarlarının, hükümdarların kendilerine verdikleri ayrıcalıklardan nasıl yararlandıklarını da ele almaktadır. Usta, bu dönemde Memlukler adına çalışan Cenovalı tüccarların ayrıcalıkları nasıl fırsata çevirdiklerinden bahsetmektedir. Örneğin, Dominiken rahibi olan Gulielmus Adae, Memlukler için köle ve kereste taşıyan Cenovalı bir tüccarın kendisinden sultanın kardeşi olarak bahsettiğini belirtmektedir. Bu olay, Cenovalı tüccarların Memluk Devleti'nin ayrıcalıklarını kullandıklarını ve Memluk tüccarları grubuna girdiklerini gösterir. Yazar bunu özellikle vurgulamaktadır. Bu durum, ticaretin dini kimliklerin ötesinde, ekonomik çıkarlar ve devlet imtiyazları üzerinden şekillendirildiğini göstermektedir. Gemi enkazları ve sikkeler gibi arkeolojik bulgular da ticaretin sürekli canlı olduğunu ve Akdeniz üzerindeki ticaretin sürekliliğini göstermektedir.

Sonuç olarak, Ahmet Usta'nın bu eseri, Orta Çağ Akdeniz tarihçiliğine yeni bir bakış açısı sunmuş ve akademik literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmuştur. Türkiye'de bu konuların çok fazla çalışılmaması veya bir kitap haline getirilmemesi bu eserle son bulmuştur. Çalışma özellikle Haçlı seferleri ve ardından gelen papa ambargoları bağlamında daima batı merkezli okunan deniz ticaretini, Doğu Roma ile Memluk kaynaklarını Latin belgeleriyle karşılaştırarak sağlam bir argüman sunmaktadır. Eser, Memluk tüccarları kavramını ortaya çıkartarak, onların özellikle Doğu Akdeniz'de varlığını ön plana çıkartmaktadır. Akademik titizliği, zengin kaynak kullanımı ve mevcut tarihi kaynaklara yönelik eleştirel yaklaşımıyla eser, Memluk Devleti, Doğu Roma ticareti ile Geç Orta Çağ Ak-

deniz ekonomisi üzerine çalışan araştırmacılar için bir başvuru kaynağı niteliği taşımaktadır. Doğu Akdeniz ticaretini tek bir hegemonyanın değil, dinamik ve karmaşık bir etkileşim alanının ürünü olarak yeniden konumlandırmaktadır. Son olarak, yazar bu dönemden sonraki süreçte (1291-1517) Memluk tüccarları konusunun nasıl devam edeceğinin araştırılmasını belirterek gelecek çalışmalara yön vermiştir.

Araştırmacıların Katkı Oranı

Araştırmanın her aşamasından yazar sorumludur.

Çatışma Beyanı

Araştırmada herhangi bir çıkar atışması bulunmamaktadır.